

ÇİFTDİLLİLİK VE ANADİLDE EĞİTİM HAKKI

SEÇKİN SERPİL^{*i}

ÖZET:

Mağaraya resim çizen ilk insandan, günümüzde google translate kullanan modern insana kadar tüm insanlığın en büyük sorunu kendini(kimi zaman derdini) anlatmak ve karşısındakini anlamak olarak süre geliyor. Tarih sahnesinde dekor ve araçlar yenilense de insanlığın temel sorunu değişmiyor.

Mikro düzeyde örneğin gündelik hayatın içinde insanlar bilmedikleri dilde bir filmi alt yazıyla izleyip dünyayla entegre olduğunu sanarken kendi toplumuna sokaktaki insana yabancı kalabiliyor. Makro düzeyde ise insanlar, vatandaşlıklarından çıkartılabiliyor, din değiştiriyor-değiştirmek zorunda bırakılabiliyor, iç ya da dış savaştan dolayı ülkesinden kaçmak zorunsa kalıyor ama ana dilinden kaçamıyor.

Ben de makalemde yukarıda belirttiğim gündelik hayattan kesitler ve anahtar kelimeler doğrultusunda bu konuyu irdelemek istiyorum. İnsanı kendisi yapan en önemli değer konuştuğu dildir. Babil Kulesi mitinden beri süregelen insanların birbirini anlamaması ve anlamamakla lanetlenen modern insanın en büyük çıkmazı olan dil sorununu, anadilde eğitim çerçevesinde ele alacağım. Anadilde eğitim neden önemlidir? Ve anadilde eğitimin karşımızdakini anlamak ve kendimizi anlamak için neden önemli olduğunu ve bunun ifade özgürlüğüyle ilintisini inceleyeceğim. Türkiye'deki örneklerle ve sorunlara değinecek olmakla beraber, konuya objektif bakabilmek adına İspanyolların Güney Amerika'yı fethetmesiyle beraber, yerel ulusların dillerinin kaybetmesi üzerinde de duracağım. Savımı sadece sosyolojik, siyasi ve gündelik hayat örnekleri değil aynı zamanda; modern sinema ve edebiyattan örneklerle de zenginleştirerek anadil eğitiminin İnsan Hakları için gerekliliğini anlatmaya çalışacağım.

ANAHTAR KELİMELE: İfade Özgürlüğü; İletişim Hakkı; Kimlik; Anadilde Eğitim; Yabancılaşma

ⁱ İstanbul Bilgi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğrencisi

Mağaraya resim çizen ilk insandan, günümüzde google translate kullanan modern insana kadar tüm insanlığın en büyük sorunu kendini(kimi zaman derdini) anlatmak ve karşısındakini anlamak olarak süre geliyor. Tarih sahnesinde dekor ve araçlar yenilense de insanlığın temel sorunu değişmiyor. Anadilde Eğitim ya da hukuksal tabir kullanmak gerekirse çiftdillilik konusu aslında anayasal bir hak olmasının yanısıra modern edebiyata ve çağdaş sanat'ın değindiği bir konudur. Konuya ilişkin filmleri ve kitapları saymak gerekirse “Hakkari’de Bir Mevsim-Ferit Edgü”; Büyük Adam, küçük aşk (2001); İki dil bir bavul(2008); Ana dilim nerede? (2012) ilk akla gelenler...

ANADİLDE EĞİTİM VE İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ

2010 referandumla ile gündemin yakından takip ettiği ve yeni anayasa tartışmalarında yeniden güncellik kazanmış olan “dil sorunu” kapsamında ; KCK davası’nın savunma dili, milletvekili yeminin dili ,çift resmi dil talepleri tartışılmaktadır. Öncelikle metodolojik olarak sorunu ortaya koymanın gerekli olduğunu düşünüyorum. Anadilde eğitim ifade özgürlüğü kapsamında mıdır ve nasıl ele alınmalıdır? (“AİHM: Anadilde Eğitim Hakkı Talebi, İfade Özgürlüğüdür” 2012) 3 Ocak 1995'te kurulan Eğitim-Sen, Eylül 2001'de tüzüğünün 2. maddesinin üçüncü fıkrasına şu ifadeyi ekledi:

"Toplulun bütün bireylerinin, temel insan hakları ve özgürlükleri doğrultusunda, herkesin kendi anadilinde, cins ayrımcı olmayan, eşit, demokratik, laik, bilimsel, parasız ve kamusal nitelikli eğitim görmesini savunur."

Genelkurmay Başkanlığı'nın, 27 Haziran 2003'te Çalışma Bakanlığı'na yazdığı "sendikanın tüzüğünün değiştirilmesi için girişimde bulunulmasını arz ederim" yazısı üzerine Valilik harekete geçti, 12 Nisan 2004'te sendikanın kapatılması talebiyle yine suç duyurusunda bulundu.Bu kez dava açıldı. Ankara 2 Nolu İş Mahkemesi, sendikanın "anadilde eğitim hakkı" ifadesini tüzükten çıkarması için önce 60 günlük süre tanıdı, ardından kapatma istemini reddetti. Dosya Yargıtay'a taşındı, karar bozuldu ancak mahkeme ilk kararında ısrar etti. Yargıtay Hukuk Genel Kurulu ise kararı ikinci kez bozdu. Eğitim-Sen 3 Temmuz 2005'te tüzüğünden bu ifadeyi kaldırdı.Sendika, AİHM'e başvurarak, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) "ifade özgürlüğü" ve "sendika kurma özgürlüğünü" düzenleyen 10. ve 11. maddelerinin ihlal edildiğini ileri sürdü. AİHM, Türkiye'nin, kapatma davasıyla bu maddeleri ihlal ettiğine karar verdi ve dün verdiği kararla tazminata hükmetti.Kararda, "anadil talebinin, ulusal güvenliği ya da kamu düzenini tehdit etmediğinin" altı çizildi."Sendikaya tüzük değişikliği baskısı yapmak üzere açılan kapatma davası, 'toplumsal ihtiyacın karşılanması' olarak açıklanamaz. Ayrıca, anadilde eğitim talebi, 'silahlı direnişi ya da şiddet kullanımını' özendiren bir kapsamda olmadığından da ifade özgürlüğü kapsamındadır."

Siyasetle gündelik hayatımız arasındaki çizgi nerede başlar? Biz nerede “siyasi bir hayvan” olarak kamunun bir parçası oluruz, nerede kendi kişisel hayatımız başlar? İnsan oy kullanır, kullanmaz bu kesinlikle siyasi bir tercihtir. Askere gider,gitmez bu gene siyasi bir tercihtir. Birçok tercihimiz siyasetin alanına girer. Her tercih'in olduğu alan bence siyasetin konusuna girer. AİHM'in bu yakın zamanda emsal teşkil edecek kararı ışığında eğitim hakkı neden önemlidir ve ifade özgürlüğü içersinde nasıl değerlendirilmelidir ona değinmek istiyorum. Dilimiz bizim dünya ile bağımızdır. İnsan kendini ve dünyayı dil üzerinden anlatır. Karşılaştığımız ilk insanlara “anne”, ”baba” deriz bu kelimeler bizim anadilimizde bir karşılık bulur. Dil, insanların karşı karşıya geldiği ilk günden itibaren iletişim kurma ihtiyacından kendiliğinden doğan ve gelişen bir araçtır. Bu çerçevede dil yaratılmaz ama öğrenilir. Aristoteles'e göre insanoğlu da sahip olduğu akıl sayesinde, kurallarını ve kelimelerinin anlamlarını öğrendiği bu dili anlamlı bir şekilde kullanacaktır Dil insan hayatında çok önemli bir yere sahiptir, hiçbir olgu ile karşılaştırılmaz. Modern devlet yapısında İnsanlar çift pasaporta sahip olabiliyorlar, sonradan vatandaşlık değiştiriyorlar, bir yerde doğup; bir başka yerde hayat boyu çalışıp orali oluyorlar, yahut evlenip oranın vatandaşı oluyorlar. Devletler biz vatandaşlarını çıkarıyorlar ya da biz vatandaşlıktan çıkıyoruz. İnsan yeri geliyor ailesinden ya da toplumdan aldığı dini öğretilere ve inanışlara karşı çıkıyor; dinini istediği gibi yaşıyor,yaşamaya çalışıyor. Modern insan cinsel kimliğinden bile yeri geliyor sıyrılıyor. Yani modern vatandaş dininden, ülkesinden, cinsiyetinden ve kimliklerinden, tüm aidiyetlerinden sıyrılabilirken anadilinden kaçamıyor.

Tam da bu noktada anadil bir insan hakkına dönüşüyor. Bir toplumda ağıtlar bile anadilde anlamlıdır başka dillere çevrildiği vakit anlamını yitirir, karşılık bulmaz. Hecesi değişir, kelime karşılığını bulsa bile ritim olarak uygun düşmez. Şiirler'in başka dillere çevrilirken karşılık bulup bulmadığı edebi bir tartışmanın konusu olabilir ve farklı görüşlere sahip olabiliriz. Lakin bir kimsenin elinden anadilini almak bir kişinin neredeyse benliğini çalmakla eşdeğer. Çünkü örneğin ismi kendi anadilindeyse ismine karşılık gelen manayı da elinden çalışıyoruz. İsminiz "Deniz" diyelim, "deniz" in diğer dillerde karşılığı olsa bile diğer dillerde iki heceli olmayabilir ya da kulağı tınısı aynı olmadığından size isminiz bile farklı gelir. Çünkü isminize bile insanların size seslenişinden aşinasınızdır. Şimdi karşımızda belgesel sinema olarak; İki dil bir bavul. Film bize Şanlıurfa'nın Siverek ilçesindeki Demirci köyüne tayini çıkan Denizlili Emre öğretmenin hikayesini anlatıyor. Türkçe öğretmeni tüm bir sene boyunca bir kelime türkçe bilmeyen çocuklara eğitim vermekle uğraşıyor. Çocukların derste türkçe dışında konuşmasını yasaklıyor, bunu yaparken yasakçı bir zihniyetle yapmıyor; benzeri uygulamaları yabancı dilde eğitim yabancı okullarda da vardır. Çünkü bir dili öğrenmek için diğer dili unutmak gerekir. Çocuklardan bazıları hoca ile empati kurar ve türkçeye hakim olurlar. Ancak filmin kanımca en önemli sahnesi ve tüm bu politik kargaşanın ve tartışmanın dışında kalması gereken noktası şudur; Yaz tatili olunca türkçe unutulur ve gene kendi aralarında anadillerinde konuşurlar. Anadil öylesine kuvvetlidir ki insan bazen kendi anadilinde susar. Şöyle ki Büyük adam küçük aşk filminden bir diyalog vermek gerekirse; "Türkçe bilmiyor o", "Neden, Türk değil mi?", "Türk, Türk tabi ama...", sessizlik... "Almanya'da büyüdü". Türkçe bilmemesi bir ayıptır Hejar için. Hejar aslında tam o an anadilinde susmuştur. Anadil kişinin benliği ve kimliğidir. Anadil sizin kimlik numaranızdan daha çok sizi ifade eder ve pasaportta yanyana duran rakamlardan daha çok sizi anlatır.

ÇİFTDİLLİLİK VE KÜLTÜR

İlk bölümde Anadilin neden ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirilmesini gerektiğine değindim ve kimliğin kaçınılmaz bir ögesi olduğunu anlatmaya çalıştım. Bu bölümde şu anki mevcut düzenleme nedir, nasıl çözümler öneriliyor, neler yapılabilir ve kendi çözüm önerimi anlatacağım.

Öncelikle güncelliğini koruyan 4+4+4 eğitim sistemiyle başlamak istiyorum. Yeni eğitim modelinde seçmeli ders olarak konan kürçe ders seçeneği toplumda karşılık buldu mu? Kimleri memnun etti? Toplumda bazı kesimlerce bir taviz olarak görülürken, bazı kesimlerce karşı konamaz talepler karşısında en azı olarak görülmekte. Konuyu siyasi tercihlerden uzak tutmaya çalışıp toplumsal bir ihtiyaç olarak ele almak istiyorum. Yeni öğretim yılında Yaşayan Diller ve Lehçeler dersini ise 21 bin öğrenci seçti. Bu sayıyı düşük bulanlar var. Bunun arkasındaki nedenleri bazıları fişlenme korkusu olduğunu söylemekte, bazıları ise boykot edildiği kanısında. Seçmeli ders mi olmalıdır?, çiftdillilik mi olmalıdır yoksa resmi dil mi? Seçmeli dersin yeterli olup olmadığı ,toplumun taleplerini karşılayıp karşılamadığı ya da iyi niyetli olup olmadığı bu yazının konusu dışındadır.

"Konunun, "anadilinde eğitim" ya da "anadili eğitimi/öğretimi" yerine "çiftidillilik ve eğitim" ekseninde incelenmesi tartışmalara birkaç alanda katkı sağlayabilir. "Bireylerin iki ya da daha fazla dilde iletişim kurmalarından doğan psikolojik ve sosyal durumlar" olarak tanımlanan "çiftidillilik" kavramı ve bu bağlamda kullanılan "birinci dil" ve "ikinci dil" kavramları dilbilim, eğitimbilim ve psikoloji yazınıyla uyum içinde olmanın yanı sıra oldukça spesifik biçimde tanımlanmış iki eğitim modelinden daha fazlasının tartışılmasına olanak tanıyor. Bu çalışma bağlamında birinci dil ile Arapça, Boşnakça, Çerkezce (Adigece), Ermenice, Kiptice, Kürçe (Kurmanci), Lazca, Rumca, Süryanice, Zazaca vb. Türkiye'de konuşulan diller ve ikinci dil ile resmi dil olan Türkçe kastediliyor." (Ceyhan ve Koçbaş,2010;4) ERG'nin bahsi geçen bildirisine göre BETAM, DİSA ve TIMMS tarafından yapılan araştırmalar; birinci dili Türkçeden farklı çocukların eğitime erişim, devam ve eğitimde başarı açısından yaşadığı sorunlara işaret ediyor. Yapılan 26 ilde 17-90 yaş arası 391 erkek ve 390 kadın olmak üzere 781 kişi üzerinde yapılan araştırmaya göre nüfusun büyük çoğunluğunun türkçe anlayıp konuşabildiğini göstermektedir(%83) kalan(% 17) pay içersinde kürçe(%11.3)ile ön plana çıkmaktadır.. (Eğitim Sen,2011;63) Gene aynı eserde Dünya'dan örnekler sunulmakta (Eğitim Sen,2011; 68). Çok farklı uygulamalarla karşılaşmaktayız bu konuda örneğin Almanya ve Hollanda'da çiftidillilik uygulanmaktadır. Çin'de çince öğrenmek zorunlu tutulurken bölgesel özerklik tanınan bölgelerde 140 farklı dil konuşılmaktadır. Kanadada ülke çiftidillidir, Resmi dilin yanısıra isteyen kendi anadilinde öğretim veren okul açma veya hizmet etme hakkına sahiptir. Amerika'da ise İspanyolca ikinci dil olarak geçmektedir. Anadili İspanyolca olan

çocuklara yönelik okullar vardır. Çocuklar ingilizce ya da İspanyolca arasında seçim yaparak okul hayatlarına devam etmektedirler.

Çiftdillilik neden önemlidir? Çünkü aslında her dil bir kültürdür. 31. istanbul film festivali kapsamında gösterilen “Ana Dilim Nerede?” (Zoné Ma Koti Yo) filmi ana dilin önemi üzerine bir filmidir. Yönetmen Türkiye’de 18 dilin unutulma tehlikesi olduğunu ve bu filmi kendi anadilinden dolayı zazaca üzerine kurduğunu aslında tüm yok olma tehlikesi yaşayan diller için geçerli olduğunu dile getiriyor. Bir dilin yok olması filmdeki başkarakterin de dile getirdiği gibi bir nevi yaşarken öldüğünüzü anlamak gibi. Sizin dilinizdeki ağıtlar, türküler, sözcükler, kelimelerin karşılıkları, deyimler her boyutuyla bir dilin ölmesi bir kültürün ölmesi anlamına gelmektedir. Her dil o toplumdaki, coğrafyadan bir iz taşır. (“Türkiye’nin ölü dilleri”, 2010) Her dil bir insanın hikayesidir. Bir dilin kaybolması, unutulması demek bir değer yitirilmesi anlamına gelmektedir. Dil ve kültür bağına örnek vermek gerekirse; Even the Rain(2010)-“Yağmuru bile” filmi de bize dünyadan bir başka hikaye anlatır. Christopher Columbus önderliğinde Güney Amerika’nın fethinin o toplumu nasıl etkilediği, ne yaralar yol açtığı ve bugün de aynı sorunla karşı karşıya olduğumuzu anlatır film bize. İspanyollar sadece zenginliklerini yağmalamakla kalmazlar Maya ve İnka gibi uygarlıkları yok ederler. Coğrafyadaki tüm dilleri ve kültürleri yok ederler. Bugün Güney Amerika’nın büyük bir çoğunluğundan İspanyolca konuşulmaktadır. Brezilya ve birkaç kısımda da Portekizce hakim dildir. Egemen dil ve kültür kıtanın tüm zenginliği ve özgünlüğü yok etmiş, tek tipleştirmiştir,kültürel bir soykırım söz konusudur. Filmde Las Casas ve onun önderliğinde güney Amerika yerlilerin direnişi anlatılmaktadır. 500 yıl sonrasında hiçbir şeyin değişmediği zihin yapısının aynı kaldığı ve yerel kültür ve dillere saygısızlığın devam ettiği görülmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİ

Bence çiftdillilik model olarak Türkiye’ye daha uygun çünkü Amerika’daki gibi ispanyolca ya da ingilizce arasında tercih yapılması toplumdaki ayrılıkları tırmandırır ve toplumu kutuplaştırır. “Ana dilini çevresinde yoğun olarak kullanan azınlık çocukların bile, ana dillerini geliştirmeleri için okuldaki öğretmene ihtiyaç duydukları tespit edilmiştir. Ana diline yeteri derecede hakim olamayan çocukların ise sonradan ulusal dili öğrenmede zorluklar yaşadığı tespit edilmiştir. (Akbulut,2008: 188). Şayet sadece ana dili ailesinde görürse akademik olarak asla ilerlemeyecektir ve konuşma dilinde kalacaktır ana dili ve aynı zamanda yaşadığı topluma uyum sorunu çekip, yabancılaşacaktır. Anlamadığı bir dilde bir sürgün yaşayacaktır. Eğer mevcut yasal düzenlemelerde bir değişiklik olmazsa da birey kendi diline, kültürüne ve coğrafyasına yabancılaşacaktır. Gerekli yasal düzenlemeler devlet eliyle yapılmalı ancak kurumların kurulması özel teşebbüse bırakılmalıdır. Devlet kurulmasına önayak olursa denetimi de daha sıkı ve toplumun isteklerini karşılayacaktır. YÖK ve MEB mevzuatında ilgili değişiklikler yapılarak ikinci dilde eğitim yapan okullardan çıkan öğrenciler sistemle uyum içersinde olmalı. Öncelikle YÖK’te yapılacak düzenlemelerle Dillerin enstitüsü kurulmalı ve Üniversite’de eğitimciler yetiştirilmelidir. Sonrada Konuyla ilgili hukuksal çerçeveye ilişkin talepler ve öneriler arasında, BM Medeni ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi Madde 27, BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Madde 30 ve BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi Madde 13(4)’e koyulan çekincelerin kaldırılması; Avrupa Konseyi Ulusal Azınlıkların Korunmasına Dair Çerçeve Sözleşme ile Avrupa Bölgesel ve Azınlık Diller Şartı’nın imzalanması ve başta 42. maddesinde olmak üzere T.C. Anayasası ile Milli Eğitim Temel Kanunu’ndaki sınırlamaların kaldırılması öne çıkıyor. (Ceyhan ve Koçbaş,2010;8).

Aynen aktarmak gereği duyuyorum; “... Las Casas’ın tavrı, yerliler karşısında öylesine yansızlaştırılmış bir tavırdır ki, o, her türlü sisteme saygı gösteren antropolojik yaklaşımla neredeyse hristiyan kimliğinden sıyrılmakta ve barbarlığı “herkes dilini bilmediği kişinin barbarıdır.” diye tanımlayabilmektedir”. (Akal,2010;186) Belki de bu konuda biz de Las Casas gibi düşünmeliyiz ve tüm aidiyet ve önyargılarımızdan ayrı düşünerek barbarlığı bir kenara bırakmalıyız.

KAYNAKÇA

Kitap:

Akal, C. Modern Düşüncenin Doğuşu-2010.Ankara: Dost yayınları

Akbulut, O- Barış içinde yaşamının Hukuk Zemini-2008.İstanbul: On iki Levha yayınları

Eğitimde anadilinin kullanımı ve çiftdilli eğitim-2011. Ankara: Eğitim Sen Yayınları

Bildiri: Ceyhan, M. ve Koçbaş D. Türkiye’de Çiftdilcilik ve Eğitim Politika Notu- ERG (Eğitimde Reformu Girişimi)

Gazete haberleri:

Söylemez Ayça <http://bianet.org/bianet/ifade-ozgurlugu/141077-aihm-anadilde-egitim-hakki-talebi-ifade-ozgurlugudur>

“Türkiye’nin ölü dilleri”, 2010 <http://www.ntvmsnbc.com/id/25147400/>